

A MAGYARORSZÁGI HALLGATÓI MOZGALOM BÖLCŐJE – A SZEGEDI MEFESZ

Az 1956. október 16-án Szegeden megalakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ)¹ a XX. századi Magyarország egyik legjelentősebb ifjúsági kezdeményezése, mozgalma volt. E kijelentést több tényező is megerősíti. Egyfelől a hatalom 1957 kora tavaszától kezdődő erőteljes reagálása (csak Szegeden közel száz egyetemista vált a megtorlás áldozatává: az összes felsőoktatási intézményből való kitiltással, közbiztonsági őrizettel, vagy börtönbüntetéssel), másfelől az, hogy magát a szervezetet sem tudták és/vagy merték egy tollvonással egyszerűen megszüntetni, vagy működését erőszakkal betiltani, a MEFESZ működésének megszüntetése ugyanis a negyvenes

¹ A szervezet neve több helyen más-más alakban, a rövidítés néhol hibás feloldásban szerepel. E helyütt a történeti hűség végett kötelességünk tisztázni, hogy a szervezet nem utóda az 1948-ig működő Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének, nem azonos az 1945 júliusában a balatonlellei diákkonferencián alakult Magyar Egyetemek és Főiskolák Szövetségével és nem helyes a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége említés sem. Ugyanakkor mindegyik szervezet neve rövidítve MEFESZ. A mozgalom története már a kezdetétől teherként hordozta magán a név, egészen pontosan a betűszó feloldásának problematikáját. Már a szervezet megalakulásáról szóló első hír (Délmagyarország, 1956. október 18.), is rossz nevet tartalmazott: „A vita eredményeként új ifjúsági szervezetet alakítottak a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetségét...” A névkérdés eldöntését segíti a szervezet megalakulásáról hírt adó első hivatalos dokumentum, a Diáktestvéreink! című, 1956. október 17-én, Szegeden kelt felhívás, mely így kezdődik: „Mi, a Szegedi Tudományegyetem,

évek második harmadában már alkalmazott stratégia alapján történt. 1957 áprilisától a beépülés és többségbe kerülés után a tagok közti kohéziót felszámolták és ezzel lényegében belsőleg átalakították, majd – beolvasztatták a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségbe, a KISZ-be. Itt céloim az, hogy a MEFESZ, mint hallgatói mozgalom, mint szervezet-kísérlet jelentőségét bemutassam és láttassam azt is, hogy a sok tekintetben a forradalom indítószikrájaként értelmezhető szervezet a felsőoktatás-politikában, az ifjúságpolitikában is jelentős nyomot hagyott, hiszen az 1957 februárjában az újrainduló oktatás már egy más egyetemmel várta a hallgatókat, tulajdonképpen az oktatási kormányzat teljes mértékben már nem tudta/akarta visszaállítani a forradalom előtti állapotokat.

Egy társadalmi mozgalom természete

A társadalmi mozgalmak egyfajta tükörként funkcionálnak az ossztársadalmi és politikai fejlődés esetében²: „többnnyire a

a Szegedi Orvostudományi Egyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját egyetemi ifjúsági szervezetünket a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét.” A felhívás aláírása pedig: „A szegedi MEFESZ.” Nyilvánvaló, hogy a forradalom napjaiban a MEFESZ-tagok nem foglalkoztak ezzel a marginális kérdéssel, sőt korábban, még az alakulás fázisában sem (mint ahogy erről az október 20-i ülés hangfelvétele tanúskodik) inkább a szervezet demokratikus létrehozásának elveivel és a tanulmányi, illetve politikai követelések megfogalmazásával foglalkoztak. A név kérdéséről vallott nézeteikről sokan sokféle publikációban beszámoltak. E tanulmány szerzője azt a feloldást látja bizonyítottnak, hogy az október 16-i alapításkor a szövetség nevének rövidítésében (MEFESZ), a második „e” ejtéskönnyítő hangként került a szóba.

² SZABÓ MÁTÉ: *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Villányi úti könyvek, Politikatudományi sorozat, Budapest, 1998. Interneten itt: http://www.hallgatoimozgalom.hu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=410:szabo-mate-alternativ-tarsadalmi-mozgalmak-es-reform-magyarorszagon&catid=35:tanulmanyok

legégetőbb problémákból jönnek létre, és megjelenési formáik is az egészet, annak determinációs struktúráit és mechanizmusait tükrözik. A társadalmi mozgalmak a társadalmi tanulás, az innováció, a reform funkcióiból vállalnak részt, és tanítanak, taníthatnak bennünket a társadalmi problémák megismerésére. [...] A társadalmi mozgalom csak a történelem ritka pillanataiban válhat a fejlődés igazi „motorjává”, formálójává. [...] A társadalmi mozgalmak történelmi szerepének van egy indirekt és talán egyértelműbben pozitív hatásmechanizmusa. A társadalmi mozgalmak, mintegy „katalizátor funkciót” ellátva, felvetnek olyan problémákat és megoldási módokat a politikai struktúrát illetően, amelyeket a politikai intézményrendszer átvállalhat és reformok révén intézményesíthet – ez viszont a kiváltó mozgalmak eltűnéséhez vagy intézményesítéséhez vezethet.”³

Mozgalmi célokra, elvekre épülő közösségi szerveződések motivációjukat és fejlődésüket tekintve sajátos körét alkotják az informális közösségek tágabb halmazának. Legtöbb esetben ugyanis flexibilis szervezeti formában működő közösségekről van szó, amelyeknél az érték-meghatározások is folyamatosan változ(hat)nak.

„Mert ilyen száz évben egyszer van. Száz évben egyszer van egy olyan pillanat, hogy két nap alatt meg tudsz mozgatni tömegeket, ezreket, és azt érzed, hogy mindenki egyetért veled, mindenki lelkes, mindenki jön mögötted. Ehhez az a helyzet kellett, az azt megelőző tíz éves kemény diktatúra. Az, hogy akkor még a II. világháború óta csak tíz év telt el, tehát nem voltak az agyak átmosva, mint aztán az azt követő három évtizedes Kádár-rendszerben. Akkor még mindenkiben élt valami, és amikor ez lángra kapott, akkor föllobbant és föllobbant. Ez magyarázza azt, hogy nemcsak mi – hanem egy héttel később 23-án ugyan ez történik Budapesten. Egyszerűen mennek az emberek, senki

Utolsó letöltés: 2011. szeptember 6. 22:32

³ SZABÓ im.

nem tudja, senki nem vezeti őket, nincs vezető. A forradalomnak nincs vezetője.” (Kiss Tamás)⁴

Van azonban egy érdekes, jól megragadható sajátos jellemző, amely a kohézióját adja ezen csoportoknak: A mozgalom kialakulását generáló társadalmi probléma, és továbbá az annak forrásaként, előidézőjeként identifikált másik csoport. Sok esetben a „másik csoport” meghatározása, a mozgalmi csoporttól, mint vonatkoztatási csoporttól való távolságának pragmatikus leírása és céljaik programszerű szétválasztása vezethet akár spontán jellegű mozgalom-hálózat kialakuláshoz, máskor azonban csupán egy adott érték (vagy közösségi érdek/érték képviselő) hiánya is elég hozzá.

„Csakis és kizárólag a DISZ, mint ifjúsági szövetség létezett, aminek mindenki kötelezően a tagja volt. Ez a DISZ-élet abból állt, hogy havonta egyszer a DISZ-titkár elmondott valami szentenciát a Szabad Népből, vagy valami brosúrárt felolvasott.” (Kiss Tamás)⁵

Az ötvenes évek magyar felsőoktatásának társadalmi környezete

A felsőoktatás az autonómia teljes hiánya és a keretszámok központi szabályozása miatt egyrésztől elszigetelődött a többi társadalmi alrendszerrel, másrészt képzése rövid távú (terv)gazdasági célokat szolgált.

⁴ Az interjút Jancsák Csaba és Döbör András készítette. Interneten itt: http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas&p=7 Utolsó letöltés: 2006.10.15. 16.12

⁵ „Ötvenhatnak az a megismételhetetlen hangulata” – beszélgetés Kiss Tamás szegedi diákvezérrel. (Jancsák Csaba – Döbör András) *Belvedere Meridionale*, 2000/5-6, 52

1949 és 1955 között a magyarországi felsőoktatási intézmények száma 19-ről 36-ra növekedett. A legnagyobb egyetem az 1950-től Pázmány Péter helyett Eötvös Lóránd Tudományegyetemnek nevezett budapesti volt, mellé zárkózott fel az 1953-tól Marx Károly nevét viselő Budapesti Közgazdasági Egyetem, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem, és a budapesti Semmelweis Ignác Orvostudományi Egyetem. Ekkor hozták létre a veszprémi Vegyipari Egyetemet, a szolnoki Építőipari Műszaki Egyetemet, a jogakadémiák 1949-ben történt – elsősorban ideológiai alapú – megszüntetése után a budapesti „tanács egyetemet”, az Államigazgatási Főiskolát, valamint az orosz tanárok képzésére hivatott Lenin Intézetet 1949-ben, majd 1951-ben az Idegen Nyelvek Főiskoláját.⁶

1953-ban Nagy Imre kormányfővé való előlépése után a felsőoktatás hajszálvékony ereiben egyfajta erjedéses reformhangulat jelent meg, sokan úgy vélték, hogy itt a lehetőség arra, hogy újra fejlődni képes és valóban eleven egyetemi szellemi élet létezzen Magyarországon. Erősítette ezt a nézetet az, hogy a kormányprogram ismertetésekor a miniszterelnök kimondta: „A fiatal, új értelmiség képzése terén oktatási rendszerünkben is megtalálható a túlzás.”⁷ A kormányprogram következményeként jelentek meg Erdey-Grúz Tibor oktatási miniszter 1953. december 18-án a rektoroknak-főigazgatóknak tartott értekezleten tartott beszédében azok a kérdések, melyeket az oktatók és hallgatók már régóta vártak és melyeket a hazai felsőoktatás ügyében a legégetőbb problémákként tartottak számon: „fokozatosan rá kell térni, az egyetemi tanítási és tanulási módszerek kialakítására, a hallgatóságnak önálló munkára, egyes kérdések elmélyült tanulmányozására való nevelésére, ... világosan kell látnunk, hogy tudományos alkotó munka nélkül nem lehet valóban egyetemi színvonalú oktatást biztosítani.”⁸

⁶ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. Században*. Osiris, Budapest, 2000, 361

⁷ LADÁNYI ANDOR: *Felsőoktatási politika 1949-1958*. Kossuth, Budapest, 1986, 87

⁸ idézi: Szögi László [szerk.] *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Története*. ELTE, Budapest, 2003, 339

A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottsága 1953. december 23-i ülésén a fentebbi gondolatok alapján tárgyalta a felsőoktatás fejlesztésének kérdését, bár a centralizált irányítást fenntartották és az egyetemi autonómia visszaállítása sem történt meg. A változások azonban a felsőoktatás politikán belül a rektorok súlyának növekedését okozták. És bár az MDP Politikai Bizottsága a következő év február 10-én határozatban rendelkezett – a minőségi képzést előtérbe helyezendő – a középiskolás módszerek felszámolásáról az egyetemeken, néhány hónappal később, 1954 nyaratól mégis a visszafejlesztés felé kanyarodott a felsőoktatás szekerének kormányrúdja.

„1953 és 1956 között mintegy 20%-al csökkent a felsőoktatás költségvetési támogatása”⁹ A racionalizálás természetes módon okozott depresszív tüneteket az egyetemi katedrákon. Ladányi Andor említi meg, hogy elterjedt a „MÁV köszönés”, „Még állásban vagyok.” Ladányi idézi az ELTE Párt VB jelentését is: „Az egyetemen mind tanári mind hallgatói vonalon nagyfokú politikai bizalmatlanság mutatkozik a felső vezetéssel szemben”.¹⁰

Az 1955. év tavaszán a nyitási politika a felsőoktatás esetében is visszafordult. „Az MDP KV március 2-4. közötti ülése a jobboldali elhajlásra hivatkozva vissza kívánt térni az 1953 június előtti politikához.”¹¹ A visszarendeződési folyamat következménye volt az, hogy Erdey-Grúz oktatási miniszter a rektorokkal tartott értekezleten, 1955. április 8-án már ezt mondta: „A fő feladat... a tanulmányi fegyelem megszilárdítása, az ellenséges bomlasztó nézetek és terjesztői elleni ideológiai harc és emellett következetes és határozott adminisztratív intézkedések, ahol szükségesek. ... Élesebb levegőt kell bevinni az egyetemekre.”¹²

„Az 1953. júniusi határozat jobboldali eltorzítása az egyetemeken különösen éles formában jelentkezett és súlyos politikai hely-

⁹ SZÖGI 341

¹⁰ LADÁNYI 119

¹¹ SZÖGI 343

¹² LADÁNYI 125-126

zet kialakulásához vezetett. ... Támadást indítottak egyetempolitikánk legfontosabb eredményei – a kötött tanrend, a hallgatók szociális összetétele, a marxizmus-leninizmus, az orosz nyelv és a katonai ismeretek oktatása – a legnagyobb egyetemi létesítményeink ellen. Felélénkültek a nacionalista, sovinszta, irredenta, antiszemita nézetek, a parasztszármazású hallgatók körében helyenként életre kelt a narodnyik ideológia. ... Oktatóink egy része nem foglalt nyíltan állást a Párt politikája mellett. Az elmúlt másfél év alatt a jobboldali elhajlás következtében a párttag professzorok és oktatók politikai aktivitása jelentősen csökkent. ... A fiatal tanszemélyzet magatartása és politikai fejlődése nem kielégítő. Nagy részük nem érdeklődik a marxizmus-leninizmus iránt. A burzsoá ideológia előretörését elősegítette a pártélet visszaesése is. Fiatal, többnyire kevés tapasztalattal rendelkező párttitkáraink nem egyenrangú partnerei az egyetemek állami vezetőinek. ... A Központi Vezetőség megállapítja, hogy az egyetemeken előállott tarthatatlan helyzetért az Oktatási Minisztérium és az egyetemek vezetői a felelősek.

... Megfelelő rendszabályokkal – beleértve adminisztratív intézkedéseket is – véget kell vetni a rothadt liberalizmusnak és biztosítani, hogy az egyetemeken a párt politikájának s a szocializmus építésének megfelelő munka folyjék. Felelőssé kell tenni az egyetemek vezetőit az egyetem politikai helyzetéért. ... Fokozatosan ki kell cserélni azokat az oktatókat, akik nem képesek az egyetemi hallgatók politikai nevelésére vagy a kellő színvonalú oktató-tudományos munka végzésére.” (Az MDP KV 1955. június 30-i határozata)¹³

Az „élesebb levegő” fuvallata érte el azt a tizenhét hallgatót, akiket 1955 tavaszán kizártak a magyarországi egyetemekről. A kizárási hullám folytatódott a következő, 1955/56. tanévben is. Az egész tanév során „200 hallgatót távolítottak el az egyetemekről.”¹⁴ E hullám – azzal a fő céllal, hogy a munkás- és

¹³ MOL M-KS 276 53/239 őe

¹⁴ SZÖGI 344

parasztszármazású oktatók aránya növekedjen – kezdett végigsöpörni az oktatói karokon is.

A kor ideológiája és oktatáspolitikája közös erőfeszítéseinek az ötvenes évek közepére sikerült elérni, hogy az egyetemekre és főiskolákra felvettek több mint 66%-a munkás- és parasztszármazású legyen. Az értelmiségi szülők gyermekeinek jóval nehezebb volt bejutniuk a felsőoktatásba. 1955-ben a jelentkezők közel 69%-át nem vették fel.¹⁵

Az 1956 elejére a felsőoktatás szereplői közül (az oktatók, a nem oktató dolgozók, a hallgatók, a szülők, a szakmapolitika szereplői) jó néhány számára nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarországi felsőoktatás (is) válságba került. A válságot felismerve a különböző szakmai műhelyekben¹⁶, később pedig párt, illetve állami szinten is megjelentek a felsőoktatás átalakításának szükségességére vonatkozó elképzelések.

Azonban a hallgatóság az 1955/56-os tanév tavaszi félévében már látványosan aktivizálódott. Az erjedés az őszi visszatéréskor kezdett megindulni.

„Egy pezsgés volt. Egy évvel korábban az véletlenül sem fordult elő, hogy az egyetemisták egymás között akár csak egy sarokban, vagy a diákszálló egy szobájában, vagy beszélgetés közben politikai kérdésekről váltottak volna egymással szót. Ez tabu volt. Egyszerűen nem merte senki megkockáztatni, hogy ha volt véleménye, akkor azt elmondja. 1956 szeptemberében már az egyértelműen érezhető volt, hogy valami változás előtt állunk. Valami történni fog, valami történik körülöttünk.” (Kiss Tamás)¹⁷

¹⁵ PUKÁNSZKY BÉLA – NÉMETH ANDRÁS: *Neveléstörténet*. NTK, Budapest, 1996 (12.2. Az „ötvenes évek”)

¹⁶ Pl. a DISZ Petőfi Kör, az ELTE Kolhoz Kör, és a szegedi József Attila Kör. Ld. még. PÉTER LÁSZLÓ: *1956 előtt, alatt, után*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006. A nyolcvanas években felújuló felsőoktatási kritikai és reform-vitákat és a társadalmi környezetet pedig PALOVECZ JÁNOS: *Magyar felsőoktatás helyzete*. OKI, Budapest, 1981. mutatja be.

¹⁷ „Ötvenhatnak az a megismételhetetlen hangulata” – beszélgetés Kiss

A folyamatok (és itt hangsúlyozni kell a Szovjetunió Kommunista Pártjának 1956. február 14-e és 25-e között tartott XX. Kongresszusán elhangzott Hruscsov-beszéd nyilvánosságra kerülésével¹⁸ kialakult hangulatot, a kommunizmus megjavíthatóságába vetett hit felerősödését) nyilvánvalóvá tették, hogy a rendszer megreformálása elodázhatatlan, ugyanakkor voltak, akik felismerték, hogy ez az átalakulás nem mehet végbe szerep- és értékváltás nélkül.

Jürgen Zinneckertől tudjuk, hogy vannak pillanatok, amikor a fiatalok maguk fogalmazzák meg a mintáikat, ilyenkor a fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái eltérnek a hagyományos normáktól.¹⁹ Ez az 1956-os hallgatói mozgalom, a MEFESZ létrejöttének alapja az tehát, hogy felértékelődött a nemzedéki-ifjúsági autonómia szerepe és ennek érlelő melegágyát a tapasztalati úton szerzett ismeretek az állam, a politikai rendszer működéséről, valamint az ideák és a valóság viszonyáról²⁰, illetve az egyetemeken még hagyományosan meglévő Humboldt-i²¹ au-

Tamás szegedi diákvezérrel. (Döbör András – Jancsák Csaba) *Belvedere Meridionale*, 2000/5-6, 53

¹⁸ Ld. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=12916> és <http://hvg.hu/vilag/20060312grajewski.aspx> Utolsó letöltés: 2006.10.15. 23.12

¹⁹ ZINNECKER, JÜRGEN.: Fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: *Ifjúságszociológia* [szerk. Gábor Kálmán és Jancsák Csaba] *Belvedere Meridionale*, Szeged, 2006, 69-95

²⁰ „Nem mondanám ezt politikai irányvonalnak, inkább egyfajta érzelmi ráhangolódás, tehát az a fajta élményanyag, amiről az előbb beszéltem, hogy nem vesznek fel az egyetemre jeles érettségi ellenére, csak azért, mert az én apám és anyám tanító, tehát értelmiségi. Látom azt, hogy azok, akik úgymond a hatalom birtokosai – a munkások és parasztok –, még talán rosszabbul élnek vagy még nagyobb nyomorban, nagyobb elnyomásban. Nem is a nyomor itt a legérdekesebb dolog, mert hiszen háború után vagyunk, ebből következőleg bizonyos fokig természetszerű, hogy szegények az emberek. De milyen terror alatt élnek!” (Kiss Tamás) http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas&p=1 2006.10.15. 16.24

²¹ Az egyetemek a Tudomány várai. Ld. még JOHN HENRY NEWMAN: *Az egyetem eszméje a tudás célja önmaga*. [ford. Endreffy Zoltán] <http://>

tonóm légkör alkották. Az egyetemi ifjúság 1956. október 16-án mintakövetőből mintaadóvá vált.

„Szükségünk van egy új szervezetre, amelyik kizárólag a mi sajátos érdekeinket védi. Erre más szervezet nem képes. A DISZ-ben nemcsak az egyetemi ifjúság problémái forognak szőnyegen. Amennyiben tehát például egy ifjúmunkás ügy nagyobb jelentőségű, a mi problémáinkat időben megelőzi. Mi ezt nem minden esetben várhatjuk meg, ha úgy érezzük, hogy sürgős az ügyünk. A DISZ-ben különben is megrendült a bizalom, az új szövetség jelentősége tehát világos.” (MEFESZ SZMSZ 1/a indoklása)

1950-ben két szegedi felsőoktatási intézmény működött Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem és a Pedagógiai Főiskola. A tudományegyetemet öt kar alkotta, a Jogi, Bölcsész, Természettudományi, Orvosi és Gyógyszerésztudományi Karok. Az orvosegyetem 1951-ben kivált, de politikai vezetését továbbra is az egyetemi pártszervezet látta el. A Gyógyszerésztudományi Kar pedig tulajdonképpen a TTK-hoz tartozott. A Pedagógiai Főiskola önálló intézmény volt, politikai vezetését azonban szintén az MDP Egyetemi és Főiskolai Végrehajtó Bizottsága (EPVB) tartotta a kezében.

Noha a mai szegedi felsőoktatási képzés két iránya, a zenetanárképzés és a védőnőképzés már az ötvenes években is jelen volt Szegeden, de középiskolai szintű végzettséget adott. Sőt éppen a MEFESZ 1956. október 20-i programjában szerepelt az, hogy „A zenei szakiskola főiskolai jellegének elismerését követeljük, a hallgatók számára rendes egyetemistákat megillető jogokat kö-

www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/x____john_henry_newman____az_egyetem_eszmeje_a_tudas_celja_onmaga.doc, továbbá Tóth TAMÁS: A napóleoni egyetemről a humboldti egyetemig. In: *Az európai egyetem funkcióváltásai: Felsőoktatás-történeti tanulmányok*. [szerk. Fábri György] Professzorok Háza, Budapest, 2001 <http://www.fil.hu/tudrend/Tt/egy-kot/toth2.htm> 2006.10.15. 16.30 és továbbá Kozma TAMÁS: *Kié az egyetem?* Új Mandátum, Budapest, 2004

vetelünk.” (9. pont), továbbá „A védőnőképző főiskolai jellegének elismertetése, és a hallgatók számára rendes főiskolásokat megillető jogokat” (10. pont)²²

A MEFESZ szervezésének első lépései

Október 10-től Kiss Tamás és Lejtényi András magukban forgatták-tervezgették a DISZ-szel párhuzamosan működő, de az egyetemistákat-főiskolásokat képviselő, önálló és valóban alulról építkező szervezet létrehozásának gondolatát és lehetőségeit.

„...előzetesen a Virág cukrászdában kidolgoztunk mi (Lejtényi, Kiss és Tóth Imre – JC.) egy ideiglenes szervezeti szabályzatot, mely kb. a következőket tartalmazta: érdekvédelmi szervezet (nevet nem adtunk még akkor neki), mely a hallgatók tanulmányi, szociális és kulturális problémáival foglalkozik. A DISZ mellett működne. Felépítése alulról jövő választásokkal lenne megalkotva. A legfelsőbb szerv az Egyetemi Diáktanács, ennek határozathozatali joga nem lett volna, csak végrehajtó szerv. Következő szerv lefelé kari tanácsok, évfolyam és tanulmányi csoport megbízottak. Határozathozatali jog a diák nagygyűlésnek, kari gyűléseknek és évfolyamgyűléseknek lett volna.”²³

Mindeközben egy levél érkezett a budapesti bölcsészkarról Alaxa Helmut joghallgatónak, aki Lejtényivel és Kissel beszélte meg a levél²⁴ tartalmát. A pesti bölcsészhallgatók az orosz nyelv

²² KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged.* [szerk. Jancsák Csaba] Belvedere Meridionale, Szeged, 2002, 116

²³ Tóth Imre vallomása. Szegedi Megyei Bíróság Büntetőperes iratai. Kiss Tamás és társainak pere. CSML B. 1249/1957 169

²⁴ Péter László mutat rá, hogy először a Művelt Nép 1956. szeptember 2-i számában, Gáti Károly Az iskolának vagy az életnek? című cikkében vetette föl az orosz nyelv fakultatív tételének követelményét. Miképpen Péter László felveti: lehetséges, hogy ezek a sorok

fakultatívvá tételéért sztrájkfelhívást tesznek közzé. Kiss és Lejtényi és társaik elhatározzák, hogy nemcsak a követeléseket bővítik majd ki speciális, a szegedi hallgatókat érintő követelésekkel, de a szervezet megalakítására is kísérletet tesznek.

Október 15-én délelőtt az egyetemi Diákklubban elfogadták a szervezeti szabályzat-tervezetet és a „Diákszövetség” ideiglenes elnevezést is. Itt véglegesítették azt a javaslatot is, hogy az egyes karok 3-3 főt választanak, akik az úgynevezett 18-as bizottságban, a végleges SZMSZ-t és programot kidolgozó testületben képviselik a kari hallgatókat. Október 16-án a Bölcsészettudományi Kar Auditorium Maximumában zászlót bontott a MEFESZ, a hallgatók a DISZ-képviselők tétovázása közepette létrejött spon-tán nagygyűlésen elhatározták a szervezet megalakítását, a követelések összeírását és azt, hogy megszólítják az ország összes hallgatóját, hogy csatlakozzanak a MEFESZ-hez.

„Ez egy zajos este volt. Bár akkor még néhányan, a Lejtényi, a Gönczöl, jómagam [Kiss Tamás – J.Cs.], a Tóth Imre, úgy egy hatan-nyolcan – a legagilisabb résztvevői ennek a csapatnak – vonultunk át valamelyik koleszba, azt hiszem. Megfogalmaztunk – a kis írógépen valaki leírta – egy „Csatlakozzatok!” című írást az ország összes egyetemistájához. Utána megállapítottuk, hogy mi megalapítottuk Szegeden a MEFESZ-t.”²⁵

ösztönözték „azokat a pesti bölcsészhallgatókat, akik október 10-én sztrájkfelhívást bocsátottak közre 22-ére: „Első lépésünket az orosz nyelv fakultatívvá tételéért kell tennünk!” Ezt a levelet küldte el Román Károly pesti bölcsészhallgató szegedi barátjának, Alaksza Helmut joghallgatónak. ő ezt mutatta meg évfolyamtársainak, Kiss Tamásnak és Lejtényi Andrásnak. (PÉTER LÁSZLÓ: Vita Gáti Károly-lyal. lobby@list.hungaria.org)

²⁵ „Soha, sosem az Én került az előtérbe, hanem mindig a Mi” – interjú Kiss Tamással In: Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged.* [Jegyz. Jancsák Csaba] Szeged, Belvedere, 2002, 138

„Diáktestvéreink! Mi, a Szegedi Tudományegyetem, a Szegedi Orvostudományegyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját egyetemi ifjúsági szervezetünket a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét. Célunk a gondolat szabadsága, a Sztálin és Rákosi által ránk kényszerített szellemi iga lerázása. Meg akarjuk védeni sajátos egyetemi érdekeinket, szabadon akarunk haladni, fejlődni. A DISZ – tapasztalatunk szerint, melyet maga a DISZ Központi Vezetősége is beismer – elvesztette az ifjúság bizalmát, ezenkívül nagyon elmaradt fejlődésében a Párt mögött. Mi nem várhatjuk meg, amíg utoléri. Nem várhatunk, mert fejünkre ég a ház. Ezért a XX. Kongresszus szellemében egy új, a DISZ-től teljesen független ifjúsági szervezetet hoztunk létre, amely kizárólag a mai egyetemisták és főiskolások érdekeit képviseli. Mi szegediek megtettük az első lépést, felhívunk benneteket Csatlakozzatok! Terjesszük ki országos méretűvé a MEFSZ-t! Diáktestvér! Rólad is szó van, a Te érdekeid fognak kockán. Egységben az erő! Csatlakozz a MEFSZ-hez! Szeged, 1956. október 17. a szegedi MEFSZ”²⁶

Az ülés utáni teendők a kari MEFESZ szervezet megalakítása, a három kari képviselő megválasztása és a kari hallgatókat érintő programpontok megfogalmazása voltak. Jellegetes elem, hogy a 16-i ülésen elhangzottak alapján és azok által ihletetten minden kar saját szakmai, oktatáspolitikai reformkövetelésekkel együtt alakította meg a maga MEFESZ szervezetét.²⁷

„Mint utólag kiderült – hát akkor mi nem tudtuk természetesen, csak éreztük – mindenütt megvolt a megfelelő besúgóhálózat. 16-án este már a pártbizottság mindenről tudott. Hogy itt valami oltári baj van elvtársak, itt föllázadt az egyetemi ifjúság, itt követelik a szovjet csapatok kivonását, itt választásokat követel-

²⁶ közli: Kiss 178

²⁷ A Pedagógiai Főiskolára vonatkozóan ld. NAGY ISTVÁN (2005): „... a fiatal szívek forradalma.” Szeged, Bába

nek, itt a Rákosiék fejét követelik és még a tanulmányi követeléseket is ráadásul. Itt valamit tenni kell. Akkor kiadták a DISZ bizottságnak, hogy azonnal üljenek le, mert úgy látszik, – így utólag mondom – hogy ahhoz nem érezték elég erősnek magukat, hogy egyszerűen szétcsapjanak köztünk és azt mondják, hogy na, ki volt az a tíz ember, kirúgni az egyetemről minimum, ne adj Isten mondjuk csak igaztásért két évre becsukni. Ezek nem voltak elég erősek. Tehát megbízták az egyetemi DISZ bizottságot, hogy vegye föl a hangadókkal, a vezetőkkel a kapcsolatot, és próbálja őket rábeszélni, hogy a DISZ-en belül maradjanak, és majd a DISZ felvállalja ezeket a problémákat.”²⁸

A DISZ-szel való tárgyalásokon jelen volt Sipos Géza a Magyar Dolgozók Pártja szegedi Tömegszervezeti Osztályának vezetője és Kuszin Miklós a DISZ Csongrád megyei Bizottságának titkára.

„A hosszú asztalnál ott ültek a DISZ vezetők, itt meg ültünk mi. Nem mind a 18-an, de mit tudom én tízen, valahányan. Formálisan nem alakult meg a szervezet, mert ahhoz engedély kellett, de mi megalakítottnak tekintettük, és ez elég volt. Gyakorlatilag két napig azon ment a vitatkozás, hogy maradjunk-e a DISZ-en belül, tehát ne csináljuk ezt a külön szervezetet, hanem mint DISZ-tagok – mert ahányan voltunk, minden DISZ-tagok voltunk, sőt voltak köztünk DISZ vezetők is, bár csak csoportvezetők, nem felső vezetők. Szóval maradjunk a DISZ-en belül és ott követeljük ezeket a jogokat. De ennek a 18-as csapatnak talán egy vagy két ember kivételével a nagy többsége, és alapvetően jómagam, az Andris és a Totya is azt mondta, hogy szó se lehet, mi a DISZ-szel nem közösködünk, már ebből nekünk elégünk van, hazudtatok eleget, hülyéztetek eleget. Ezt most már mi végigcsináljuk.”²⁹

²⁸ KISS 138. Az egyetemi és főiskolai DISZ bizottsággal való tárgyalás Október 18-án délelőtt 8-kor kezdődött meg.

²⁹ KISS 140

A MEFESZ céljai

„A szövetség célja, hogy az egyetemekről és főiskolákról kikerülő ifjúság, mely a nemzet agyát van hivatva képviselni, ne közönyös passzív tömeg, ne gyáva, gerinctelen és önző réteg legyen, hanem népéért, hazájáért, boldogabb jövőnkért harcoló bátor, lelkes sereg. Ne riadjon vissza az igaz szó kimondásától, hanem képzettségével, tudásával, tehetségével népünket, hazánkat szolgálja.” (MEFESZ SZMSZ 5.)

A MEFESZ formálisan a BTK Auditorium Maximumában 1956. október 20-án tartott nagygyűlésen alakult meg. Az október 20-i nagygyűlésen a Magyar Rádió hangfelvételt készített. Pálffy Gyulának a főiskola Pedagógiai Tanszékének közbenjárására Budapestről Garai Görgy érkezett, aki rögzítette az ülést.³⁰ Az ülésen Gönczöl Dezső pedagógiai főiskolai hallgató mondott köszöntő beszédet, Lejtényi András joghallgató ismertette a MEFESZ Szervezeti és Működési Szabályzatát, majd Kiss Tamás joghallgató a MEFESZ programját, tehát a tanulmányi és politikai követeléseket. Kiss hangsúlyozta, hogy a program, a követelések a szegedi MEFESZ programja, a kari követeléseket a kari gyűlések alkotják/alkották meg. Itt jegyzem meg, hogy e kijelentés már utalt arra, hogy az új szervezet minden elemében érvényesíteni fogja a szubszidiaritás elvét, tehát valóban alulról építkező szervezet lesz.

Az európai demokráciák több évszázados fejlődésének egyik kézzelfogható társadalomszervezési végterméke a szubszidiaritás elvének széleskörű alkalmazása. Az a gondolat, amely szerint a helyi problémákat legjobban az érintettek tudják hatékony önszerveződés révén megoldani, a nyugati demokráciákban általánosan elfogadott gyakorlattá vált. A szubszidiaritás ugyanakkor nem csak és nem elsősorban területi tagolódást, hanem a feladatok ésszerű megosztását is jelenti. Különösen érvényes ez

³⁰ Kiss 163; A nagygyűlés magnetofon-felvételének leírata itt: www.mefesz.hu

a felsőoktatásra, ahol a hallgatókat érintő kérdések rendezésébe különböző intézményi formákban egyre bővülő hatáskörrel kerültek bevonásra a tanulók.

A demokratikus intézményrendszerek működésének, működőképességük megőrzésének alapvető eszközei az önkormányzatok. A társadalmi öngazgatás e sajátos szervezeti keretei egyaránt alkalmasak a szakmai és a politikai érdekek és értékek artikulációjára. A kérdések és a problémák felvetésének és rendezésének delegálása úgy az érintettek, mint a központi hatalom szempontjából evidens érdek.

A nagy rendszerekben mutatott életképesség és sikeres működés indokolta az önkormányzatiság kialakítását a felsőoktatási intézmények sajátos rendszerében is. Az érdek képviselése, a problémák felvetése, megoldási javaslatok kidolgozása, elfogadása és végrehajtása is olyan feladatok, amelyekkel a leginkább eredményesen a közeget sajátként kezelő diákképviselők tudnak megbirkózni.³¹

„Érdekeinket mi ismerjük legjobban a mi feladatunk, hogy ezeket képviseljük, és ha kell, meg is védjük. Rajtunk kívül álló szervezet olyan vezetőséggel, amely nemcsak a mi képviselőinkből áll, nem tudja oly nyomatékkel védelmezni a mi érdekeinket, mint mi. Nem vagyunk kisgyerekek, akik nem tudják megállapítani, hogy mi a helyes, mi a helytelen. Tapasztalatunk az, hogy csak azt tudjuk elérni, amiért megharcoltunk, amit magunk kívántunk.” (MEFESZ SZMSZ 2/c)

Ezek a felismerések vezettek a hallgatói önkormányzatiság bevezetésére a rendszerváltozás hajnalán is. Ma már tudjuk,

³¹ Itt mondok köszönetet Benked László, Gáll András Levente, Csirke Balázs, Hamvas László, Kádár Péter, Kátai Gábor, Kucsera Tamás Gergely és Ocsovai Tamás egykori HÖK-vezetőknek a hallgatói önkormányzatiság és a szubszidiaritás témájában folytatott igen tanulságos beszélgetésekért, melyeket 1996 és 2006 között több alkalommal folytattunk. Gondolataik segítettek megérteni a rendszerváltás utáni magyar hallgatói mozgalom e fontos alapeszményét.

hogy a hallgatói mozgalom úgy 1956. október 16-án, mint 1988. október 24-én Szegedről indult.

A mozgalmak elindulásakor elementáris igényként merült fel, hogy mivel a felsőoktatási hallgatók világát, érdekeit, céljait speciális egyediségek jellemzik, azok artikulációját és képviselését maguk a diákok végezzék. Ez a hallgatói mozgalom mindenkori indítószikrája. És ma is ez adja a hajtóerejét. Itt jegyezzük meg, hogy véleményünk szerint a felsőoktatás mindhárom alrendszerének (szakigazgatás, oktatási intézmények, hallgatói önkormányzatok) érdeke, hogy a hallgatói képviselő hatékony munkát tudjon végezni.

A MEFESZ tanulmányi követeléseai és aktualitásuk

A MEFESZ tanulmányi követeléseai a következők voltak³²:

- 1) Az egyetemi ifjúság káderezését az MDP 1956 augusztusában hozott értelmiségi határozatának szellemében végezzék!
- 2) A Szegedi Egyetem – mint újság – az egyetemi és főiskolai hallgatók sajtóorgánuma legyen, ez tükröződjön tartalmában és formájában!
- 3) A diákjóléti bizottságba küldendő tagot a kari gyűlések válasszák!
- 4) Követeljük a szabad elvi viták rendezésének jogát!
- 5) Túlterhelések megszüntetése:
 - a) A nőhallgatók számára töröljék el a honvédelmi oktatást! A férőhallgatók óraszámát heti két órára csökkentsék!
 - b) A nem szaktárgyakból megfelelt-nem megfelelt értékelés legyen! Kevesebb kötelező órát, több speciálkollégiumot!
- 6) a) Szálló- és lakásügyben lakásügyi bizottságot hozunk létre, mely megállapítja a lakások maximális bérét.
b) A szálló igazgatójának kinevezésénél az ifjúság képviselőjének vétőjoga legyen!

³² KISS 116-117

- b) A felszabaduló középületekből az igények szerint diák-szállókat hozzanak létre!
- 7) a) Külföldi utazások szervezése keletre és nyugatra!
b) 50%-os utazási kedvezményt követelünk belföldi utazásokra!
- 8) Általános jegykedvezményt követelünk minden kulturális rendezvény minden előadására!
- 9) A zenei szakiskola főiskolai jellegének elismerését követeljük, a hallgatók számára rendes, egyetemistákat megillető jogokat követelünk!
- 10) A védőnőképző főiskolai jellegének elismertetése és a hallgatók számára rendes főiskolásokat megillető jogokat!
- 11) Legyen egyetemi autonómia!

A mai hallgatók életében (noha jelentős változások történtek a MEFESZ színpadra lépése óta eltelt ötvenöt év alatt) e követelések egyike-másika ma is aktuális jelentést hordozhat. A Szegedi Egyetem ma is az egyetem (vezetésének) lapja, professzionális körülményekkel és professzionális stábbal, melyben helyet kapnak fiatalok és egyetemisták is, mégsem egy klasszikus értelemben vett diáklap, hanem az egyetem-marketing eszközeként pozícionált sajtótermék. A szabad elvi viták rendezésének joga láthatólag megilleti az egyetemi polgárokat, azonban a mai felnőtt világ gyakorlatilag kitiltotta az egyetemekről a közéleti vitákat, azzal a céllal, hogy távol tartsák az oktatási intézményt a politika sodrásától. Az egyetemeken ma létező képzési rendszer tulajdonképpen alapja a felsőoktatási életút szabad választása, azonban még ma sem valósult meg az, hogy a nem szaktárgyakból megfelelt-nem megfelelt értékelés legyen. A kreditrendszer ellenére a tanrendek általában kötöttek, a speciálkollégiumok száma kevés, az órák nagy része kötelező a mai magyar felsőoktatásban. A mai kollégiumok vezetőinek kinevezését a hallgatói önkormányzatok véleményezik, de nem rendelkeznek vétőjoggal. Magyarország kapitalista útra térése eltörölte a diákság speciális helyzetéből adódó kulturális kedvezményeket. A többi követelés

megvalósultnak tekinthető. Szeretnénk itt hangsúlyozni, hogy a zenei szakiskola (Szegedi Zeneművészeti Konzervatórium) 2003-ban lett Kar az egyetemen, tehát e követelésre (noha megvalósult), mintegy ötven évet kellett várni.

A magyar hallgatói mozgalom bölcsője

A MEFESZ alapítókkal és vezetőkkel készített mélyinterjúk és a dokumentumok elemzése után a szegedi felsőoktatási hallgatók által 1956. október 16-án létrehozott Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének szerepét a következőképpen értékelhetjük.

Az önálló egyetemi ifjúsági szervezet ötlete szegedi egyetemistákban (Kiss Tamás, Lejtényi András) született meg. A szervezet nem a hatalom kezdeményezésére jött létre. A szervezők célja kezdetben (október elejétől 16-áig) alulról építkező ifjúsági érdekvédelmi szervezet létrehozása volt, melytől a felsőoktatási diákságot érintő tanulmányi és szociális kérdések megoldását várták. A szövetség összetartó erejét a hallgatói szolidaritás eszméjében látták. A célok között megjelent már ekkor is nagyobb szabású, a tanulmányi és szociális követeléseken túlmenő kérdés is, például a szabad elvi viták rendezése jogának megteremtése.

„A MEFESZ tagjának jogában áll számítani a szövetség szolidaritására és támogatására jogos és indokolt esetben. A MEFESZ egyik fő feladata, hogy a legmesszebbmenőkig védelmezze a hallgatóság érdekeit. A szövetséget az egyes tagok összessége alkotja, tehát minden olyan ügyben, mely a szövetség érdekeit, tekintélyét érinti, a tag számíthasson a szolidaritásra. Enélkül az egyes tagok nem mernének olyan javaslattal, határozati vagy követelési indítvánnyal előjönni, mely esetleg az állami vagy pártvezetőség felé irányulna, mint például most is volt az orosz nyelv. Természetesen a MEFESZ nem áll ki olyan esetekben senki mellett sem, ha az illető a törvényekbe, erkölcsök-

be, vagy az esetleges egyéb jogszabályokba ütköző cselekményt hajtana végre.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 5.)

„A MEFESZ-t azért hoztuk létre, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók érdekeit védelmezzük. Minden MEFESZ tagnak a józan ész szavára hallgatva arra kell törekedni, hogy ezeket az érdekeket, melyek az ő érdekei is, védelmezze. nem tévesszük szem elől, hogy mindnyájan egyért vagyunk, egy pedig mindenkiért.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 6.)

A MEFESZ, mint szervezet a közvetlen demokrácia elvei alapján jött létre. A Szervezeti és Működési Szabályzatban biztosították a tagok teljes gondolat, vélemény és döntési szabadságát. Az egyszemélyi vezetést, illetve „a vezetésnek a tömegektől való elszakadását” alapszabályi szinten is kizárták.

„A MEFESZ működésében független szabad szervezet. [...] A MEFESZ működésének alapelve a demokratizmus, a legszélesebb térre kiterjeszkedően. Ennek értelmében, valamint az egyszemélyi vezetés elkerülése végett határozatainkat csakis úgy hozhatjuk, hogy azt a tagság többsége elfogadja. A felülről jövő utasítgatások káros rendszerének elkerülése végett kizárólag a tagság hozhat határozatot.” (MEFESZ SZMSZ I. fejezet 2.a)

„A MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók szervezete. Minden hallgatónak, illetve a MEFESZ minden tagjának tanácskozási jogot kell adni, biztosítani, miáltal a közvetlen demokrácia elvét biztosítjuk. Ugyanez vonatkozik a szavazati jogra is. Elég baj volt eddig azzal, hogy a tagok nem merték kifejezni véleményüket. Helyesnek tekinthető tehát az az álláspont, hogy legyen egy olyan nyilvános fórumunk, ahol mindenki szabadon, minden megtorlás vagy esetleges hátrány nélkül elmondhassa véleményét.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 3.)

„Ha egy álláspont a vita folyamán alulmarad, ez nyilvánvaló-

an azért következik be, mert az nem helyes. Ami helyes, mindnyájunk érdeke. Ami mindnyájunk érdeke, annak kivívásáért harcolni kötelező. A mi megbízottjaink ne vezetőik legyenek a szó rosszabb értelmében, hanem az ifjúság akaratának hű és pontos végrehajtói. A felülről jövő utasítgatások rendszere elméletileg hibás, gyakorlatilag helytelen.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 7.)

Maga a MEFESZ mint hallgatói öntevékeny kezdeményezés jött létre. Mint szervezet a napi ügyviteli működését nem tudta megkezdeni, mert a forradalmi napok, majd a megszállás és a megtorlások abban megakadályozták. A MEFESZ tehát, mint társadalmi mozgalom egyfajta tükörként funkcionál számunkra azon tekintetben, hogy ösztársadalmi szinten is, de ugyanakkor a felsőoktatási és az ifjúsági szcenárióban is megjelenő legégetőbb problémákra utaló kérdésekből és az azokra született válaszokból született meg. A MEFESZ mozgalmi célokra, elvekre épülő közösségi szerveződés volt, s mint ilyen legfőbb jellemzői, hogy értékek mentén jött létre és flexibilis szervezeti formában működött (pl. tudatosan nem választottak elnökséget, elnököt). Ugyanakkor már az október 17-i Diáktestvéreink! című felhívás országos hallgatói önkormányzat létrehívását tartalmazta. E szándék kifejezését megismételték a szervezet alapító dokumentumának elfogadásakor október 20-án.

„Szövetség jellege, feladata: a MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók széles tömegeinek szervezete, mely magában foglalja a felsőoktatásban részesülő fiatalok összességét.” (MEFESZ SZMSZ I. fejezet 1.)

Október 16-án a szervezet megalakításának szándéka és a tanulmányi és szociális követelések elhangzása mellett a magyar társadalmat, tehát az egész ország sorsát érintő politikai követeléseket is megfogalmaztak. E követelések nagy részét, már mint a szegedi MEFESZ Programját fogadták el október 20-án a Ma-

gyar Rádió magnetofonja előtt. Nagy részben e követelések váltak három nappal később a forradalom követeléseivé.

„A MEFESZ politikai követelései:

- 1. Követeljük, hogy állítsák bíróság elé azokat, akik felelősek az elmúlt időszak bűneiért, és e tárgyalásoknak a legnagyobb nyilvánosság előtt kell lefolyniuk!*
- 2. Követeljük a tájékoztatás szabadságát! A sajtó mindenben hozzon részletes beszámolót és fűzzön hozzá kommentárt!*
- 3. Követeljük, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák be a központi vezetőségbe!*
- 4. Bérügyi reformot követelünk! Állapítsák meg az államtól származó összjövedelem felső határát, és gyorsítsák meg az alacsony bérek felemelésének ütemét!*
- 5. Követeljük a halálbüntetés eltörlését, politikai bűncselekményekben!*
- 6. Új alapokra fektetett, szabad demokratikus választási rendszert követelünk!*
- 7. Követeljük, hogy az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeinek intézésében!*
- 8. Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatásának rendszerét!*
- 9. Március 15-e nemzeti ünnep legyen!*
- 10. A jelenlévő orosz csapatokat az országból távolítsák el*
- 11. Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatását!*
- 12. Legyen egyetemi autonómia!”³³*

A mozgalom kohézióját két ponton mutathatjuk ki. Az első a hallgatók által megismert, a saját bőrükön megtapasztalt társadalmi problémák, a második az úgynevezett másik csoport, a Dolgo-

³³ A MEFESZ október 20-i ülésén ismertetett politikai követelések hangfelvétele [részlet] itt: <http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=doku>, továbbá a nagygyűlés teljes hangfelvételének leirata itt: http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=doku&nev=19561020_nagygyules (Az eredeti felvétel a Magyar Rádió archívumában: D. 565 sz. 1-9. tekercs)

zó Ifjúság Szövetsége (DISZ) elleni fellépés. A MEFESZ esetében a lázadás kezdetben az ifjúságot irányító (infantilizáló) szervezet ellen, majd pedig a paternalista állam ellen történt. A MEFESZ a totális rendszer által uralni kívánt ifjúsági scenáriót akarta átalakítani, annak egyetemi alrendszerének működtetésében akart részt venni. E tevékenységet az állam és a párt már kezdetben is lázításnak, közösségi izgatásnak tekintette.

Az október 20-i szegedi nagygyűlés után küldötteket indítottak szerte az országba. A küldöttek vitték tova a MEFESZ üzenetét. A következő napokban sorban alakultak a felsőoktatási intézmények MEFESZ-szervezetei: október 21-e Sopron (Dimitrov téri kollégium), Veszprém; 22-e Gödöllő, Debrecen (Benczúr utcai diákszálló), Budapest (Műegyetem, valamint Kertészeti és Szőlészeti Főiskola); 23-a Mosonmagyaróvár (Mezőgazdasági Akadémia). A legismertebbek talán az október 22-i budapesti műegyetemi és a debreceni Benczúr kollégiumi nagygyűlések voltak, melyeken a műegyetemisták és a debreceni hallgatók is csatlakoztak a MEFESZ-hez, az ott megfogalmazott pontok (melyet a szegedi pontok alapján fogadtak el) váltak másnap – a debreceni és a budapesti demonstrációval – a forradalom követeléseivé.³⁴

³⁴ *A vidék forradalma 1956 I. kötet.* [szerk. Á. Varga László, Szakolczai Attila] 1956-os Intézet, Budapest, 2004; *A vidék forradalma II.* [szerk. Szakolczai Attila] Gondola Nova Kiadó, Budapest, 2006; BILL LOMAX: *Magyarország 1956. Aura, Budapest, 1989*; Filep Lajos: *Debrecen 1956. Forradalom, nemzeti ellenállás, megtorlás.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 2000; FRIVALDSZKY JÁNOS: *Ötvenhat műegyetemistái.* Kráter, Pomáz, 2006; IFJ. SARKADY SÁNDOR: *A soproni MEFESZ az 1956-os forradalomban.* Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2006; LIPTÁK BÉLA: *35 nap.* BBS INFO Kiadó, Budapest, 2003; *Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalom és szabadságharcban.* [szerk. Osváth Zsolt – Zsidi Vilmos] Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség, Budapest, 2007; MORDÉNYI ENDRE – SEPETÁN RÓBERT: *Gödöllő, 1956. A forradalom és szabadságharc krónikája.* Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 1999; PACZOLAY GYULA: *Az 1956-os forradalom eseményei a Veszprémi Vegyipari Egyetemen. Egyetemünk* (Veszprém) 2006/6., 23 (1. rész) és 2006/7., 20-21 (2. rész)

Tudjuk, hogy egy társadalmi mozgalom csak a történelem igen ritka pillanataiban válhat a fejlődés igazi motorjává, akkor, amikor az általa felvetett problémákat és megoldási módokat a régi vagy az új politikai intézményrendszer átvállalja és intézményesíti.³⁵ Ez azonban a MEFESZ esetében – éppen az állam paternalista, diktatórikus jellege miatt – nem történhetett meg. De a második világháború óta az első, alulról építkező hallgatói mozgalom jelentőségét nem az intézményesülés alapján vizsgáljuk. Jelentőségét abban látjuk, hogy ezen kérdéseket és válaszokat az adott történelmi pillanatban felvetette, tehát a forradalom szempontjából egyfajta katalizátorként viselkedett.

A MEFESZ-nek az országos léptékű oktatáspolitikára gyakorolt hatása közül talán a legjelentősebb az, hogy 1956 novemberében Baróti Dezső és professzortársai elhatározták, hogy a spontán kialakult egyetemi autonómiát (a MEFESZ október 20-i követeléseinek egyike volt az egyetemi autonómia szavatlása) legalizálják és ezért egy törvényjavaslatot szerkesztettek az egyetemek státuszáról. Természetesen a Barótiék alkotta tervezetet az oktatási kormányzat elutasította.³⁶

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy a szegedi hallgatók kezdeményezésének elévülhetetlen szerepe volt a magyar társadalomnak a felsőoktatási témák felmutatásában, az ifjúság problémái felé való figyelem megjelenítésében, és a közélet ilyen irányú tematizálásában. A MEFESZ október 20-i Nagygyűlése után (politikai követelései és küldötteinek tevékenysége által) az országos politikában fejtett ki óriási hatást. Mondhatjuk: a forradalom indítószikrája volt. Mint ifjúsági mozgalom pedig napjaink diákmozgalmának, az 1988 szeptemberében induló hallgatói önkormányzatiságnak volt az előhírnöke. Úgy véljük, hogy a MEFESZ a legjelentősebb hallgatói demokrácia-kísérlet volt a 20. században.

³⁵ KOZMA 2004, SZABÓ 1998

³⁶ ÚJSZÁSI ILONA: *A szabadság pillangója*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006